

MARIT S. HAUGEN, BERIT BRANDTH OG BRITT KRAMVIG:

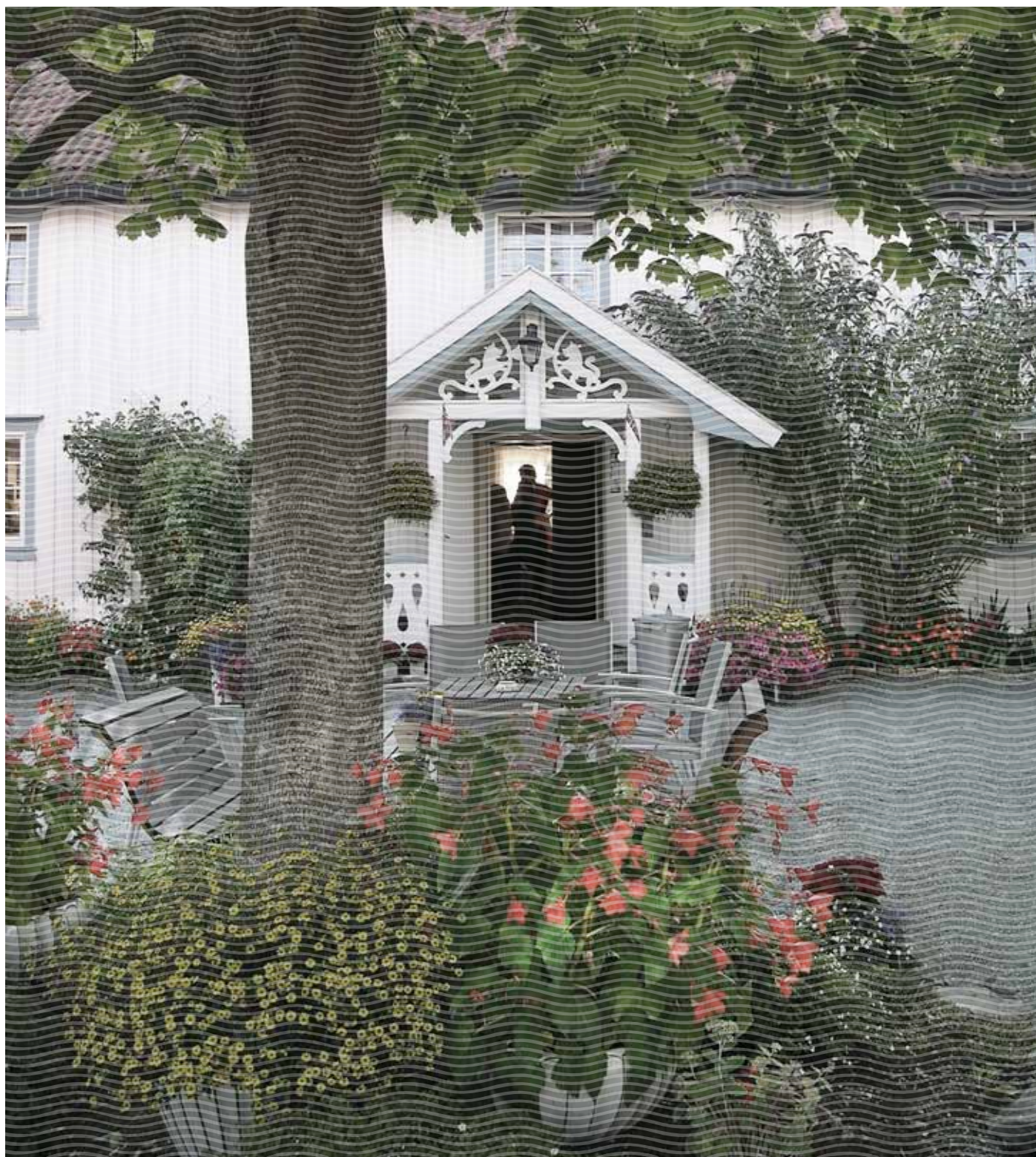
Naturbasert gårdsturisme

- utfordringer og muligheter

FORSKNINGSGLIMT NR 2/2010

Bygdeforskning

NORSK SENTER FOR BYGDEFORSKNING (Bygdeforskning) er en forskningsstiftelse som ble etablert i 2001. Bygdeforskning som forskningsmiljø har imidlertid eksistert siden 1982 under ulike organisasjonsformer. Bygdeforskning har samarbeidsavtaler med Norges teknisk- naturvitenskapelige universitet (NTNU) og er lokalisert ved universitetsområdet på Dragvoll i Trondheim.

Bygdeforskning er et nasjonalt senter med oppgave å ta vare på og utvikle en teoretisk og metodisk grunnleggende forskningskompetanse innen bygdesosiologi og flerfaglige bygdestudier.

Bygdeforskning skal utføre samfunnsvitenskapelig forskning og bidra med ny innsikt til kunnskapsallmenningen. Dette gir også et forskningsmessig grunnlag for å gi råd og delta i samfunnsdebatten. Bygdeforsknings kjernevirksomhet er knyttet til flerfaglige bygdestudier.

Bygdeforskning utfører forskning på følgende områder:

- **Lokalsamfunn, bygdeliv, kultur:** Sentralt står utviklingstrekk og fenomen knyttet til endringsprosesser og nye tilpasninger i bygdesamfunn. Forskningsaktiviteten omfatter blant annet levekår, velferd, forvaltningsstruktur, tjenestetilbud, mobilitet og ulike aspekter ved forholdet bygd og by.
- **Ressursforvaltning, miljø, landskap:** Sentralt står prosesser knyttet til bruk, vern og forvaltning av natur, kulturlandskap og kulturarv i fjell-, innland- og kystområder. Forskningsaktiviteten omfatter blant annet kommersialisering av naturbaserte ressurser, bruk og vern, klimautfordringer, politikk og forvaltning.
- **Næringsutvikling, landbruk, verdikjeden for mat:** Sentralt står endringer i tradisjonelt jord- og skogbruk og verdikjedene for mat og fiber. Forskningsaktivitetene omfatter økonomiske og samfunnsmessige konsekvenser av endring og innovasjon. Det inkluderer blant annet nye næringer, nye organisasjonsformer, forbrukstrender, rekruttering, klimatilpasninger, forvaltning og politikktutforming.

Naturbasert gårdsturisme

- utfordringer og muligheter

Kulturstua i Ro

Naturbaserte reiselivs- og opplevelsesnæringer antas å ha et stort utviklingspotensial i Bygde-Norge. For mange landbrukshushold vil utvikling av nye næringsområder med utgangspunkt i gårdsressursene være viktig for deres nærings-

grunnlag. I forskningsprosjektet Naturbasert gårdsturisme har vi fokus på de sosiale sidene ved etablering, utforming og drift av virksomheten, med en særlig interesse for vertskapsrollen.

NOEN FAKTA :

- Det er en økende interesse for gårdsturisme i Norge. Andelen som har besøkt en gård som tar imot turister er blitt fordoblet fra 1991 til 2009.
- Sju av ti gårdsturismebedrifter gikk med overskudd i 2008.
- Tre fjerdedeler driver ordinær landbruksproduksjon på gården i tillegg til turisme.
- De fleste er familiebedrifter som starter i det små. De prøver ut nye ideer uten å ta stor økonomisk og sosial risiko, og de forblir relativt små.
- Det legges stor vekt på kulturarv og forbindelser til historien i utviklingen av nye produkter.
- Omtrent halvparten av dagens gårdsturismevirksomheter har startet etter år 2000.

Med naturbasert gårdsturisme mener vi bedrifter som med utgangspunkt i et gårdsbruk og dets ressurser (inkl. naturressurser som utmark, elver, skog, strandsone) tilbyr opplevelser og ulike former for tjenester til betalende gjester.

Forskningsprosjektet har som mål å bidra med kunnskap om hvordan gårdsbedriftene kombinerer tradisjonell gårdsdrift og gårdsturisme, og hvordan vertskapet gjennomfører innovasjonsprosessen og opplever konsekvensene av utviklingen. Et tema er vertskapsrollen og dens betydning, et annet er gjestenes (markedets) forventninger og krav. Prosjektet har kartlagt hvem det er som tilbyr naturbasert gårdsturisme, hvilke produkter som tilbys, og hvordan vertskapsrollen inngår som en viktig del av produktet og opplevelsene som tilbys.

Arbeidet i servicenæringen er forskjellig fra primærnæringene og krever en annen kompetanse, profesjonalitet og mentalitet. Gårdsbasert turisme kan utfordre den tradisjonelle gårdsdrif-

ten, bondeidentiteten og kjønnsarbeidsdelingen. Søken etter spesielle opplevelser har en sentral plass i moderne turisme. Prosjektet viser hva som karakteriserer gjestene og hva som er deres forventninger til og vurderinger av gårdsturismen. En delstudie av hvordan bedriftene presenterer seg på nettet, viser hvilke oppfatninger vertskapet har av sine konkurransefortrinn. Analysen får fram paradoksene som oppstår når den rurale idyll skal skapes til attraktive produkter for et moderne publikum.

Et viktig perspektiv i prosjektet er å forstå barrierene og mulighetene ut fra vertskapets synspunkt. Hva ønsker de å oppnå? Hvordan opplever de arbeidet og virksomhetens utfordringer?

KILDER: Prosjektet bygger på flere datakilder: Gårdsbesøk og intervju med vertskap på 19 turismegårder i ulike deler av Norge, spørreskjema til 195 gjester ved sju utvalgte gårdsturismebedrifter, Norsk Monitor, Trender i norsk landbruk, kartleggingsundersøkelse blant alle medlemmene av HANEN (tidligere Norsk bygdeturisme og gårdsmat) og presentasjon av virksomheters hjemmesider på internett.

NYSKAPING I GÅRDSURISME

Det legges betydelig vekt på tradisjoner, kulturarv og forbindelser til historien i utviklingen av nye produkt. Sosiale relasjoner er av stor betydning i den kreative prosessen, særlig relasjonene til gjestene (kundeskap utvikling), men også til familiemedlemmer, eksperter og andre kompetansepersoner. Nyskappingsprosessen skjer sakte og kontinuerlig, og den representerer ofte tilføyelser til det som eksisterer fra før. Bare i sjeldne tilfelle ser vi radikale nyvinninger. De fleste starter i det små og prøver ut nye ideer uten å ta unødvendig økonomisk risiko.

HVEM STARTER GÅRDSURISME?

En kartleggingsundersøkelse av Hanens medlemsbedrifter (2009) viser at de fleste av gårdsturismevirksomhetene er små familiebedrifter som er drevet av ektefeller/samboere i 40 og 50 årene. Mange av eierne har høyere utdanning; de er ofte innflyttere eller tilbakeflyttere til bygda. Dette gjelder i større grad kvinner enn menn. Menn har sterkere tilknytning til landbruket og bygda, og de har i større grad yrkesutdanning og praktisk kompetanse. De fleste virksomhetene har startet opp de siste 20 årene og blir drevet som tilleggsnæring til vanlig landbruksproduksjon. Hele 68 prosent av de som driver med gårdsmat har startet etter 2000. Ferie- og fritidsmarkedet er det viktigste, men over halvparten oppgir at også selskapsarrangementer og kurs-konferansemarkedet er viktig.

Ca halvparten av utvalget uttrykker behov for å øke kompetansen i bedriften.

ETABLERING – EN BALANSEKUNST

Et spesielt trekk ved etablering av gårdsturisme er at etablererne må ta hensyn til de rådende sosiale praksiser og tenkemåter i bygda. Det kan være mye konfliktstoff i at det som betraktes som fellesressurser og goder, blir kommersialisert. Etablererne utvikler turistvirksomheten varsomt og skrittvis, tilpasser den til stedet og inkluderer bygdefolket i sine prosjekter. Mange av virksomhetene blir også en møteplass for bygdas innbyggere. På denne måten blir gårdsturismevirksomheten både økonomisk og sosialt bærekraftig.

BONDE ELLER TURISTVERT?

Som vertskap tilbyr de lokal mat, fortellinger og aktiviteter knyttet til bondekulturen og stedet. Utfordringen blir å være autentiske bønder og samtidig profesjonelt vertskap. Det er i egenskap av bønder at de har noe spesielt å tilby gjestene. Landbruksidentitet er derfor viktig, men denne identiteten er fleksibel. Vi har sett at den er fleksibel ved at de enten 1) beholder bondeidentiteten, men at denne endrer innhold, eller 2) identiteten som turistvert styrkes når de blir mer profesjonelle som verter og 3) at identitetene som bonde og turistvert kombineres. Hvilken av dem som er dominerende, avhenger av situasjon.

NÅR GÅRDEN BLIR OMGJORT TIL EN TURISTBEDRIFT, BLIR KVINNEN OFTE DAGLIG LEDER

Det er mindre forskjeller i arbeidsdelingen mellom kvinner og menn som driver gårdsturisme enn par som driver tradisjonelt jordbruk. Kvinner har ansvar for økonomi og administrasjon og blir gjerne omtalt som daglig leder for

bedriften. Det betyr en omdefinering av roller og arbeid på gården, men innebærer ikke nødvendigvis at kvinnene får økt anseelse eller status. Jobben de gjør blir gjerne definert som "innearbeid" eller "kontorarbeid". Bedriften krever stor fleksibilitet i arbeidet, og mennene deltar i større grad i arbeid som matlaging, servering, rydding og renhold. Det er likevel utearenaen som fortsatt er mannens hoveddomene. Det er han som tar med turistene på aktiviteter som fiske og jakt og andre friluftaktiviteter.

ØKENDE INTERESSE FOR GÅRDSURISME I NORGE.

Andelen som har besøkt en bondegård som tar imot turister, er blitt fordoblet fra 1991 til 2009, og det viser seg at stadig nye befolkningsgrupper legger ferien til Bygde-Norge. Kvinner, barnefamilier, personer over 60 år og personer som bor i by er de som tradisjonelt har vært best representert blant de besøkende. Dette mønsteret er i endring og nye grupper melder sin interesse. Blant annet er økningen i interesse størst blant

de yngste aldersgruppene. En av forklaringene på den voksende interessen for å besøke gårdsturisme-meanlegg er at tilbudet er blitt bredere og at det dermed retter seg mot forskjellige målgrupper. Bedre markedsføring og økt tilgjengelighet kan også være viktige forklaringsfaktorer.

GJESTEUNDERSØKELSEN

En undersøkelse blant gjester på sju gårdsturisme-anlegg viser at ferie er viktigste grunn for besøket. Derneft kommer private selskap, overnatting, kurs og konferanser. De fleste gjestene har korte opphold på gården. Bare sju prosent oppgir fire overnattinger eller mer. Den største gruppen (36%) oppgir at de har to-tre overnattinger. Viktigste kilde til informasjon om stedet er anbefaling av venner og bekjente. Bare 15 prosent svarer at de fant informasjon om stedet på internett. Viktigste grunn for valg av stedet var dets beliggenhet. De fleste gjestene svarer at omgivelser, landskap og et hyggelig, serviceinnstilt vertskap er viktig for at oppholdet skal bli vellykket. Bare vel halvparten av gjestene svarer at drift på gården er viktig.

FORSKERNE SOM ER TILKNYTTET PROSJEKTET

MARIT S. HAUGEN er prosjektleder for prosjektet. Hun er forskningsleder og forsker I ved Norsk senter for bygdeforskning. Hun har doktorgrad i sosiologi fra NTNU. Hennes forskning har i hovedsak dreid seg om forskning knyttet til arbeid og levekår i landbruket og sosiale relasjoner i bygdesamfunn. Kjønnsperspektivet står sentralt i mye av hennes arbeid. Hun har erfaring med internasjonalt forskningssamarbeid og en omfattende publisering i internasjonale fagtidsskrifter. marit.haugen@bygdeforskning.no

BERIT BRANDTH er professor ved Institutt for sosiologi og statsvitenskap ved NTNU og forsker ved Norsk senter for bygdeforskning. Ett av Brandths primære forskningstema er kjønn i landbruket. Både maskulinitet og femininitet har stått i fokus og blitt belyst fra vinklinger som arbeid, teknologi, media og organisasjon. For tiden er hun engasjert i prosjekter om gårdsturisme og kjønn i landbruksorganisasjoners styrerom. berit.brandth@svt.ntnu.no

BRITT KRAMVIG er 1. amanuensis ved ISS, Universitetet i Tromsø med et faglig ansvar for stedsutvikling på faggruppen samfunnsplanlegging og kulturforståelse. Kramvig er tverrfaglig orientert, arbeider hovedsakelig med etnografisk basert metodikk og har lang erfaring fra internasjonalt orienterte tverrfaglige forskningssamarbeid. Hun er opptatt av postkolonial teori, urfolk og kjønn, kulturell innovasjon og utprøving av nye forskningsdesign og formidling gjennom bruk av nye media, som film. britt.kramvig@uit.no

Andre som har deltatt på prosjektet er Arild Blekesaune, Arild Kroken, Oddveig Storstad, Trude M. Midtgård og Inga Marie O. Skavhaug.

Forskningsprosjektet Naturbasert gårdsturisme- utfordringer og muligheter (2008-2010) er finansiert av Norges forskningsråd, Forskningsmidler over jordbruksavtalen, HANEN og Sparebank 1 SMN. Prosjektet er et forskningssamarbeid mellom forskere ved Norsk senter for bygdeforskning (prosjektledelse), NTNU og NORUT /Universitetet i Tromsø. En referansegruppe bestående av Tove Raastad Breien (tidligere styreleder HANEN), John Einar Bakketun (NHO-Reiseliv), Ingrid Nernæs (Innovasjon Norge) og Martin Rønningen (Høgskolen i Lillehammer) har fulgt prosjektet i hele perioden.

RAPPORTER OM BYGDETURISME FRA BYGDEFORSKNING:

Rurale idyller - gårdsturismens hjemmesider. R-7/10
Inga Marie Osestad Skavhaug

Besøkende på gårdsturismelegg. R-3/09
Marit S. Haugen og Trude M. Midtgård

**Bygdeturisme og gårdsmat i Norge.
En nasjonal kartlegging. R-4/09**
Arild Kroken, Oddveig Storstad og Marit S. Haugen

Innovasjon i bygdeturisme. R-5/09
Martin Rønningen

**Hva betyr reiseliv, kultur og lokal mat for omsetning
og sysselsetting idistriktene? R-4/08**
Magnar Forbord og Egil Petter Stræte

**There is always a reverse of a medal.
A narrative approach to area designation,
farming and tourism in Geiranger,
Western Norway. R-9/08**
Marte Lange Vik

Bygdeforskning

Norsk senter for bygdeforskning • Universitetssenteret Dragvoll • N-7491 Trondheim
• Tlf.: 73 59 17 29 • Fax: 73 59 12 75 • www.bygdeforskning.no • post@bygdeforskning.no

ISBN 978-82-991199-3-1

